

УДК 007:811.161.2

Українська мова: державна і державотворча

Павло Гриценко,

д-р філол. н., проф.,

директор Інституту української
мови НАН України

вул. М. Грушевського, 4

01001 Київ, Україна

e-mail: ukrmov@gmail.com

© ГРИЦЕНКО П., 2018

У статті автор намагається осмислити та проаналізувати роль української мови у процесі державотворення останнього двадцятиріччя. Автор зауважує складність процесів мовної ідентифікації українців наприкінці 80-х рр. ХХ століття, розкриває основні аспекти, за яких відбуваються глибокі зміни мовної ситуації, акцентує на тому, що за останні двадцять років змін зазнала і українська мова, і мовна ситуація, і суспільство щодо ставлення до української мови та мовної проблематики загалом.

Ключові слова: українська мова, державотворення, мовна ідентифікація, мовна ситуація, мовна проблематика.

Постановка проблеми

Українська мова останнього двадцятиріччя ще чекає на цілісне осмислення, ґрунтовну монографічну синтезу. Адже ця соціально бурхлива доба виявилася напрочуд динамічною, подієвою. Мовна ситуація в державі й, зокрема, українська мова зазнали відчутних змін. Про різні мовні процеси, явища цього складного феноменального періоду нашої історії багато сказано й написано; чимало вдалося зафіксувати в есеях, нарисах, наукових статтях, монографіях, ба навіть у словниках неології та в студіях про мову художньої літератури нової хвилі.

Виклад основного матеріалу

До осмислення мовних процесів долучилися політики й “політики”, письменники й публіцисти, педагоги, книговидавці й науковці: кожен з них мав своє бачення проблематики, спирався на свою інформацію. Звідси – закономірно широка амплітуда суджень, оцінки різної глибини, розходження у висновках, аж до їх взаємовиключення. Це природно і в неукраїнських умовах несуперечливого мовного буття, коли в державі відсутня жорстка і тривала в часі конкуренція мов, точніше – ідеологем прихильників і носіїв різних мов. В Україні 80-х років ХХ ст. склалася неповторно-парадоксальна ситуація: титульна нація вкотре опинилася перед нагальною потребою виборювати право дихати вільним дихом рідної мови, обстоювати в гарячій полеміці саме існуван-

ня окремо і української мови (не діалекту сусідніх мов чи поєднання, суміші діалектів кількох мов!) і окремого народу – зі своєю історією, що простежується у глибинах століть, окремою багатою оригінальною культурою і своєрідною ментальністю; вкотре в нашій історії довелося так непросто захищати право мати свою державу – Україну.

Українська незалежність наскрізь пройнята ідеями вільного розвитку української мови з повнотою і декларованих, і реально забезпечених її функцій. Питання української мови, її безперешкодного розвитку виявилися напрочуд сильним, дієвим каталізатором суспільних змін у країні, енергетичним осердям національного відродження: прагнення утвердити державний і державотворчий статус української мови єднали народ у пориві до незалежності. І сьогодні українська мова залишається становим хребтом Держави. Тому-то навколо української мови досі не вщухають дискусії, не втрачає гостроти питання її оборони. Адже ніколи ще в короткому проміжку часу не було такої концентрації публічних виступів проти української мови, ніколи опоненти так енергійно не вдавалися до глузувань з мови та її носіїв, до перекирчувань самоочевидних і давно доведених науковцями фактів із сучасного й минулого української мови, як у роки незалежності. Втративши відчуття політкоректності, на посміх піднімали навіть назви Україна, українець (“етимологічно” пов’язуючи їх з основою кра(д)- і вбачаючи у цьому один з проявів української ментальності).

Така провокаційна антиукраїнська турбуленція, яка періодично набирає обертів, має на меті одне – посіяти острах перед українською мовою, вибудувати психологічні бар’єри на шляху до української мовної й культурної самоідентичності. У свідомість українців намагаються прищепити, ба більше – вживити самоїдське відчуття меншовартості, всеохопного **недо-** (**недорозвинена мова й культура, недосформована нація** тощо), аби вони самі воліли не признаватися, не горнутися до свого коріння, не кажучи про навернення до українства неукраїнців. Досвід манкуртизації, яничарства слугував не одній імперії задля збільшення гарматного м’яса для наступних завоювань; то чому б сьогодні новоявленим імператорам не використати такі „надбаня цивілізації” в українських реаліях?

Дезінформаційний наступ на українську мову і сьогодні не вщух; він скоординований з іншими кроками проти української мови, а тому його наслідки є такими відчутними.

У численних публікаціях увагу сконцентровано передусім на проблемах суспільного буття української мови, мовної ситуації в Україні. При цьому погляд рідко сягав поза державні кордони, хоча і в інших державах живуть українці, які плекають, зберігають і вивчають свою мову в школах та університетах, пишуть нею художні твори, видають газети і мають години радіо- і телемовлення. Мовно-культурні закор-

донні простори (цікаві своєю історією, нерідко вельми повчальною) в Україні не освоєні ні інформаційно, ні прагматично. Конгреси ж делегатів від українських громад світу без системної й відчутної допомоги цим громадам з боку України є малоефективними щодо збереження та розвитку нашої мови поза Україною.

Суспільне буття української мови в Україні, попри чітке визначення її статусу й функцій Конституцією, залишається в епіцентрі гострих дискусій, визначаючи розподіл політичних позицій дискутантів і виходячи за межі власне мови. В українських реаліях нової доби, у незалежній Україні, питання мови – одне з центральних засадничих питань державотворення: на позиціях української ідентичності, українського історичного і культурного досвіду чи як альтернатива їм – меншобратство й другорядність усього українського – має утверджуватися й розвиватися Україна?

Вибір моделі вирішення мовного питання – це водночас і вибір шляху майбутнього розвитку: рух “вперед” у минуле чи поступове, хай і складне, верстання шляху в майбутнє; це вибір між двома полюсами – не між Росією і Заходом (протиставлення поверхове й неточне), а між малоросійством і українством.

Звертає на себе увагу та обставина, що в останні роки у декларованих програмах розбудови України (омінаємо набір бравурних епітетів) наші деміурги-будівничі сором’язливо обходять головне питання: чи творена держава буде українською? Чи Україна утвердиться як незалежна держава зі своїм національно-культурним профілем, своєю історією, чи все ж (без декларування, але лукаво приспавши пильність!) буде побудовано Малоросійську губернію єдино-неділимо-давно-поділеної Росії? До того ж і проект нашого малоросійства нам уже затвердили генеральним планом *Как нам обустроить Россию* (даруйте, що *обустроить* не *Україну*, в демократичній візії О. Солженіцина такого суб’єкта майбутньої історії не передбачено!).

Події останніх кількох років, чин сьогоденної влади виказують цілеспрямовану реалізацію малоросійського сценарію. Антиукраїнський тиск, що сьогодні спостерігаємо, укладається в модель абсурду. Великих аналітичних зусиль не треба, аби переконатися в алогічності багатьох подій, що маркують суспільне життя і відлунюють в оцінках громади. Так, щонайменше дивним видається, що В(ищий) Д(остойник), який (буцімто) народом і обраний, з цим же народом спілкується за посередництва П(ерекладача) чи Т(лумача) або Д(рагомана), який час від часу розтлумачує, що ВД хотів сказати чи мав на увазі, як розуміти сказане нібито українською мовою. Феноменальність (і водночас – безглуздя) П/Т/Д не лише в самому факті існування посадової особи з такими функціями, а й у здатності проникнення у свідомість ВД, аби вгадати таємні смисли-наміри, зміст його мовлення.

Іншого ВД не здатен врятувати навіть найкращий П/Т/Д: унікальний мовний покруч, яким він прагне засвідчити володіння “українською мовою” (концентрація мовних недоладностей перевищує будь-який суржик), – є публічним глумом над українською мовою, який викликає лише відразу, травмуючи гідність громадян України, і не лише українців. З допомогою найновіших і найпотужніших засобів впливу на суспільну свідомість, на очах усієї держави демонструють нехтування державною мовою, за якою – народ! Йдеться про мову з такою унікальною долею, якій чи й можна знайти точний відповідник з-поміж історичних доль відомих сьогодні мов: українська мова освячена багатовіковими традиціями плекання й боротьби за неї; її утвердженню на різних етапах історії офіровано тисячі життів, нищених по Сибірах, Магаданах і Сандормохах, зламаних доль невинних дітей, яким не судилося зазнати ласки й опіки своїх батьків-праведників, переслідуваних за право мати свою мову, бути самими собою. І сьогодні ми, мільйони громадян України, змушені спостерігати, як з багаті традиціями мови творять **недомову!** І нею закликають нас читати й любити слово Шевченка, закликають, стоячи в Каневі, на могилі Шевченка, у день перепоховання його праху!

Черговий абсурд.

Чергове випробування нації на гідність.

Добір керівного складу держави насамперед з-поміж українськонемовних, превалювання серед вищих посадовців тих, для кого українська мова, культура не є рідними, або ж своїх домовипечених запеклих антиукраїнців, засвідчує виразно окреслену загальну антиукраїнську домінують кадрової політики сучасної влади. Визначальні керівні посади різних рівнів здебільшого віддано тим, хто народився поза Україною, найчастіше – у Росії: там вони виростили в рідному їм силовому полі російської мови, культури, традицій, історії, там навчались у школі середній і здобували вищу освіту, інколи – там же тривалий час працювали. Вони мислили російською мовою, всотували російську культуру. Коли ж доля їх закинула в Україну, більшість із них не стали обтяжувати себе премудростями етики, не стали зважати на те, що в чужому монастирі може бути свій статут. Тому й залишалися думками, культурними пріоритетами і мовою росіянами, хоча жили в Україні, серед українських мовно-культурних реалій. Такі позичені від сусідів “державні діячі” залишаються глухими і чужими (а то й вороже налаштованими) до всього українського. Україна була (і лишається) для них непізнаною і не сприйманою; їм шкода докласти зусиль, аби пізнати й оцінити українськість, її сутність, минуле, ба більше – стати на її оборону. Таке ставлення закорінене не стільки в обставини їхнього життя, скільки зумовлене специфікою усередненої ментальності, недосягненням ними традицій великої російської

культури, в якій завжди було місце для поваги до інших народів. Тому, опинившись серед інших народів, носії справжньої російської культури насамперед вивчали життя, культуру, мову свого нового етнічного оточення, і цим вивищувалися духовно. Серед таких росіян – сотні вчених, митців, освітян, державних діячів України різного часу її історії. І давніше, і сьогодні їхні імена, як і їхні добродійні справи, гідно шановані!

На жаль, сучасним “позиченцям” українська мова і культура не потрібні, їм вистачає російського простору – мовного, культурного, історичного. Вони ним і в ньому живуть, задоволені міфологічним підживленням щодо української меншовартості та своєї месійності. Тому, працюючи в Україні, інколи десятиліттями, в українськомовному середовищі, не прагнули вивчати нашу мову, гордюючи нею, зверхньо споглядаючи та зводячи до кухні й забави цивілізаційні досягнення „аборигенів». Із цих позицій виходячи, вони виборювали для своїх дітей, в Україну привезених чи вже тут народжених, привілеїв на українське безмов'я. Нащадки приїжджих нехтувальників ставали заручниками ідеології “вищості” своїх батьків: опинившись без повноцінного мовно-культурного російського оточення, не маючи справжнього щоденного російського живлення, вони виростили в опозиції до “низької” української мови і культури, по-справжньому не пізнавши – через відірваність – мову й культуру російську, не опанувавши їхніх висот і справжніх надбань. Покоління носіїв російського мовного і культурного ерзацу, оздобленого примітивними догмами про російське месіанство, легко впізнають російські росіяни, не вельми високо (за *недоросійськість!*) їх поцінуючи. В умовах незалежності України вони постали перед дилемою: українізувати себе чи русифікувати Україну? Оскільки українізація вимагає чималих зусиль волі й праці, не обіцяючи нічого з вимріяних вигод, то багатьма обрано легший шлях: захист російськості в Україні, спротив поширенню української мови, поглиблення мовного протистояння, протести... аж до законодавчих ініціатив щодо зміни законів про мову та погроз розколу України, до прийняття (з наступними судовими скасуваннями) особливого мовного статусу вотчин новоявлених удільних князьків. Звідси – боротьба проти найменших порухів у відродженні української культури, кроків в утвердженні української змістом і духом освіти, відновленні історичної правди про минуле українського народу від княжої доби, козаччини до голодоморів ХХ ст. На жаль, ще й досі вбивчих оцінок української мови – *не було, нет і бить не может* – не забуто, їх нерідко використовують „політики” без вербальних змін, як заклинання, чи із синонімічними замінами, як-от: *єдиний російській мір; єдиний язик братства* тощо. Така зовні безвинна риторика, присмачена словами про братерство і спільну колиску, ятрить душі, роз’їдає свідомість.

Чи можна уявити ситуацію, коли б високі державні достойники Франції, Німеччини, Китаю чи Японії або ж депутати їхніх парламентів засвідчили незнання державної мови, продемонстрували небажання нею спілкуватися, інтригували проти державної мови, при цьому спираючись на правовий досвід інших народів чи створюючи “під себе” відповідні закони?

Ні! У державах неабсурдної орієнтації таке неприпустиме!

* * *

Мова ніколи не зупиняється у своєму розвитку, навіть за зовні несприятливих обставин, у часи тотальних заборон і свідомого її нищення. Життя нестримно рухається, зазнає піднесення чи спадів, даючи імпульси мові, аби всі зміни в різний спосіб мовно зафіксувати. Мова-літописець нічого не пропускає, найдрібніші деталі вловлює й безпристрасно заносить до своєї пам’яті. Та розвиток української мови останнього двадцятиліття був особливо інтенсивним, пришвидшеним, зазнавав впливів внутрішніх і зовнішніх чинників.

Одним із зовнішніх проявів, що зумовив глибокі зміни мовної ситуації в Україні, стало ліквідування цензури – політичної і мовної. Послаблення, а згодом і відмова від практики заборони авторів – своїх і закордонних – відкрили можливості широким колам українських читачів пізнавати ті художні, публіцистичні та наукові твори, з якими донедавна могли знайомитися лише обрані чи, під пильним оком наглядачів, визначені для ідеологічних спецоперацій (насамперед для *критики націоналізму*); зрідка такі тексти читано підпільно й не без ризику... Широке повернення у стислому часі великої кількості текстів 20–40-х років ХХ ст., створених в Україні (“розстріляне відродження”) та в діаспорі, які були сприйняті з великим інтересом (деякі з них не втратили лідерства у відповідних колах читачів і досі), суттєво трансформувало українськомовний простір, сукупний мегатекст.

Водночас сприятливі українські реалії перших років незалежності – поширення української мови у сферах освіти різних рівнів, урядуванні, книговидаванні, пресі, радіо- і телекомунікації, у силових структурах та ін. – актуалізували проблему українськомовного забезпечення багатьох нових комунікативних сфер, раніше зайнятих виключно чи переважно російською мовою. Словники і словнички, порадики, посібники і підручники, курси мовної освіти – усе це стало знаком нового українськозорієнтованого життя, знаком, утіленим в українськомовному тексті.

Спраглисть українського слова втоляли і митці слова: оновлені голоси метрів української літератури, міради нових постатей-імен, нові видання, нові часописи (і київська прописка “Сучасності”), нові молодіжні театри з новим репертуаром, нові літературні течії, що

зароджувалися від середини 80-х і з новою силою заявили про себе після 1991-го. У цьому новому текстовому просторі українська мова оприявнилася в багатоманітні ідіостилів, мовно-стильових течій, у пружності динамічних форм, нескінченному новословотворенні, бурлеску і словесній грі.

Особливим динамізмом позначена публіцистика з її щодень мінливим словником, розкутою метафорикою, інтертекстуальними алюзіями-зв'язками, відкритістю до національного, фольклорного і запозичуваного, до традиційних гострих виразів. На очах відбулася карнавалізація форм публіцистики, її оживлення, упругнення. Після друкованої раніше пісноти офіціозу публіцистика стала особливо жаданою, очікуваною. А зимовий Майдан-2004 хлюпонував гарячою енергією загального піднесення – численними графіті, плакатами, дотепним віршуванням, новим фольклором. Такої масової словесної змагальності, миттєвого оновлення текстів годі було чекати від гуртом закуплених за копійки мітингувальників. Справедливо сказано: творчість із гаманця і примусу неможлива!

Та все ж дев'ятий вал оновлення не зруйнував цілісності мови, лише урізноманітнив її функціональне поле та виразову палітру, розширив можливості альтернативного вибору мовних засобів. Таке збагачення спонукало до нових дискусій про мову, її історію, правопис... Дискусії про правопис були особливо запальними (хоча виявилися не до кінця результативними). Адже посилений інтерес до повернутих текстів вплинув і на застигло-панівні мовні зразки: у мові преси, теле- й радіопередачах, у текстах багатьох авторів відчутним став вплив мовленнєвої практики як минулих десятиліть, так і діаспори, що на позір сприймається як мовне дво- чи багатовладдя в Україні. Звідси – і зміни мовних орієнтирів окремих видавництв, правописний паралелізм, який нерідко переходить у безладдя, створюючи відчутні труднощі в деяких сферах мовокористування, які вимагають безваріантної мовної визначеності й точності (особливо це стосується сфер юриспруденції, освіти).

Та попри всі ускладнення у користуванні мовою, що виникли замість втрачених кайданів мовної цензури, демократизація цієї сфери стала складником загальної демократизації суспільного життя. Нагородою за подолання позірних мовних незручностей стало повернення до життя тих численних текстів, які саме через особливості мови свого часу були табуйовані, вилучені чи й ніколи не були друковані. Адже мовні провини виявлялися рівнотяжкими провинам політичним – з такими ж наслідками: заборона! Згадаймо, що лише 2006 р. завдяки зусиллям Л. Череватенка українським читачам став доступний “Декамерон” Д. Боккаччо у тому варіанті перекладу М. Лукаша, який до друку не допустила цензура, піддавши остракізмові мову твору й

автора. Складні оригінали текстів, які опрацьовували перекладачі, нерідко ставили цих подвижників у складну ситуацію, спонукаючи до глибоких мовознавчих пошуків, аби знайти найточніший відповідник. Та, опинившись під недремним поглядом цензури, їм доводилося ще й відстоювати право на використання (тобто – легітимне існування!) питомих українських слів, фразеологізмів, зворотів, боронити і прийомом перекладу. Усе це разом було відвойовуванням прав рідної мови! Показово, що саме ті сторони Лукашевого перекладу “Декамерона”, які у 1963 р. визнано за найбільші гріхи, у 2004 р. оцінено як його творче досягнення. Наведений факт різного оцінювання перекладу “Декамерона” ілюструє загальніші процеси: зміну аксіології мови, зокрема, давніша гіперорієнтація на мовний стандарт та ідеологему пуризму (що неминуче стримували розвиток виражального потенціалу мови) сьогодні зазнає переоцінки.

Водночас демократизація мовного життя в Україні виявилася не такою однозначно позитивною. Знесення мовної (зовнішньої) цензури у багатьох авторів – публіцистів, письменників – не стало спонукуючою щодо активізації внутрішніх важелів підвищення вимогливості й самоконтролю над власною мовою, культурою й естетикою тексту; навпаки, ейфорія безоборонності і всеможності приспала цензора в собі. Експериментування, без якого творчість немислима, швидко повсюдилося, оприявнювалося в різноманітних текстах. Справжні знахідки авторів щодо моделювання текстів та мови нерідко мали за тло тексти з домінуванням зовнішніх ефектів (серед виразних прийомів – відмова під поділу тексту на речення, від розділових знаків, уступів; зумисні перекручення слів; використання графічних новацій – впереміш кирилиці й латиниці та ін.). Якщо ж формальна зовнішня гра майже не заторкувала власне мовних засобів, то численні експерименти з мовними елементами впливали на загальне мовне обличчя мегатексту. Це стосується насамперед текстів розкуто-недбалих у доборі мовних засобів із дуже широкою амплітудою відмінностей: від текстів, що майже не виходять за межі нормативних мовних засобів (з цільово виправданими позанормативними вкрапленнями) до текстів з переважно чи всуціль усіяних позанормативною лексикою, виразами. При цьому характер позанормативності може бути, з одного боку, орієнтований на діалектну / регіональну мовну традицію, а з іншого – на жаргон / обценну сферу. Перший напрям, відлунюючи в глибоких у часі традиціях української літератури, в обставинах формування літературної мови за умов територіального роз’єднання українського мовно-культурного ареалу в минулому, розрахований на читачів-гурманів, підготовлених до сприймання таких текстів у контексті передагованих пізнішими видавцями творів Ю. Федьковича й І. Франка, О. Кобилянської й В. Стефаника, Г. Хоткевича і М. Коцюбинського... Налаштованість на такий тип оповіді допомагає читачеві подола-

ти незрозумілість окремих слів, структурних елементів. У таких текстах, винагороджуючи його зусилля відкриттями мовних глибин, гармонії й безмежжя можливостей української мови. Тому з піднесенням прийнято й поціновано художні тексти нової експериментальної хвилі – М. Матіос і П. Мідянки, В. Шкургана і М. Влад, М. Яновського... До цього додаймо рух у напрямі до регіональної автентики текстів української класики під час їх перевидання, спроби очищення їхніх творів від багаторічних редакторських „поправок”. Цим шляхом пішли видавці „Апостола черні” Ольги Кобилянської, у цьому ключі триває осмислення спадщини Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Лесі Українки. Івана Франка. Прагнення нової якості тексту – так само виростало з динаміки загальної мовної ситуації і мовної культури в Україні.

Повертаючись до діалектно зорієнтованого руху в сучасній нашій словесності, зауважимо, що він не підважує нормативності літературної мови, зрештою – навіть їй не суперечить, оскільки оцінюється як альтернативний чи радше паралельний стосовно останньої. Важливо, що такі тексти залишаються в силовому полі художньої естетики і саме з цих позицій оцінюються читачами і критикою. Інтертекстуальні перегуки, особливо цілеспрямовано модельовані (С. Процюк у „Троянді ритуального болю. Роман про Василя Стефаника” [К., 2010] авторову мовну партію відчутно стилізував під мовлення Стефаника), стають додатковою цінною деталлю художньої оповіді, яка (під) свідомо сприймається й оцінюється читачем. Діалектно зорієнтована стильова течія сучасної української літератури – незаперечна творча (індивідуальна чи колективна) знахідка і важливе джерело розвитку засобів незатертої образності, експресії художнього тексту. Проте розгін і тривання цього стильового різновиду обмежені часом експериментування: його спад, завершальний етап може бути спровокований повторюваністю, виробленням штампів, що позбавить такі твори магнетизму.

Фактом літературного життя останніх років стала диференціація текстів. Не так тематична чи жанрова, як за характером сприймання: *література* – і, на противагу, – *чтиво, легка література*; давнє засадниче визначення *література* – *мистецтво слова* (так промовисто колись назвала свою книжку М. Коцюбинська) в реаліях сьогодення стало втрачати на переконливості.

Протидією обниженню культури мовлення – публіцистичного, художнього і навіть наукового – можуть стати лише взірцеві тексти, взірцеві щодо гармонії змісту і форми, докладно продумані щодо відлуння у свідомості читачів чи слухачів. Текст, що залишає слід визначальними ідеями, емоційною аурую, фразами-судженнями, словами-образами, непроминальний змістом, притягальний провокативністю чи залученням до співдумання, – здатен піднести рівень

володіння мовою, змусити замислитися над сутністю, глибинами і принадами мови.

Індивідуальний самоконтроль і самошколення в пізнанні мови і піднесенні рівня володіння нею не виключають можливості використання загальних механізмів впливу на мовну ситуацію, культуру комунікації. Не випадково Б. І. Олійник неодноразово піднімав питання створення Комітету захисту української мови. Адже відсутність дієвих механізмів державного і громадського впливу на мовну ситуацію, насамперед на якість мовної продукції, включно з підручниками для шкіл, вищих навчальних закладів, породжує мовний хаос (правопис, слововживання, термінологія) і в тих сферах, де він неприпустимий. Держава, фінансуючи видавничі чи медіапроекти, виявилася безсилою щодо впливу на мовну практику (через зниження якості редагування і коректури багато приватних видавництв пустило у світ друковані твори, особливо словники, з незчисленною кількістю помилок, що калічить слововживання). Звідси – відчутний спад рівня володіння літературною мовою, нестримна навала низькомовної продукції, яка нерідко перекидає обсяги мовно прийнятих текстів.

Окреслені виклики – не є українською особливістю чи пріоритетом. Такі й схожі загрози розвиткові сучасних природних мов аналізують фахівці-мовознавці різних країн. Сьогодні глобальним стало „усічене” мовлення, коли відпадає потреба у повних (вибудованих) реченнях, а мовленнєві безбарвні квазітексти зводяться до коротких емоційних сигналів.

Парадоксальність полягає в тому, що *мова в повному обсязі своїх функцій і потенційних можливостей у сучасному суспільстві стає „надлишковою”, хоча володіння нею (не кажучи вже про досконале, віртуозне володіння) залишається визначальною ознакою людини.*

Висновки

Таким чином, є самоочевидним, що за останні двадцять років змін зазнала і українська мова, і мовна ситуація, і суспільство щодо ставлення до української мови та мовної проблематики загалом. Обстоювання мовних прав – конкретизоване у проблемах навчання дітей рідною мовою чи вимог до чиновників щодо використання державної мови у сферах офіційного спілкування, – є реаліями нової України, рисами, не знаними навіть у середині 80-х років ХХ ст. Іншим стало українське суспільство в оцінці влади щодо мовних питань: дедалі виразніше воно підвищує вимогливість до посадовців не тільки щодо чіткого, визначеного Конституцією, захисту ними української мови як державної, а й щодо досконалого володіння нею. Гострота реагування на нехтування офіційними особами канонами мовної культури засвідчує небайдужість суспільства до цих питань, і така небай-

дужість в останні роки утвердилася, перетворилася на аксіологічний камертон суспільного життя.

Зміни структури українськомовного мегатексту, нове прочитання текстів давніших спонукають до виформування нової оцінки сутності мовних норм і зразків, нормативності та позанормативності. Оновлення лексику нашої мови коштом запозичень з чужих мов (насамперед величезні пласти адаптованої лексики спеціальних сфер знань, професійної діяльності, а також масової культури та ін.) та значною мірою внаслідок реновації власного словникового складу (відновлення словесного запасу, відкинутого в попередні десятиліття з активного вживання через заборону) та активного словотворення, семантичного оновлення засвідчують відчутний поступ, розвиток нашої мови.

Українська мова дедалі повніше набирає на силі, живлячи своєю енергією творення і творців Української Держави.

THE UKRAINIAN LANGUAGE: STATE AND STATE-CREATIVE

Hrytsenko Pavlo,

Doctor of Sciences (Philology), Professor
The Ukrainian language Institute,
Ukrainian National Academy of Science
4 M. Grushevskiy str.
01001, Kyiv, Ukraine
e-mail: ukrmov@gmail.com

The author of the article comments on complicity of language identification — processes of Ukrainians at the end of the 80s of the XXth century, when the title nation faced the burning problem of fighting for its rights to speak native language, to assert in sharp dispute the right to independent existence of both the Ukrainian language and the Ukrainian nation — with its own history, which can be traced in the depth of centuries, an independent rich and original culture and peculiar mentality.

The question of language is central and basic one in state-forming process: on the principles of Ukrainian identity, Ukrainian historic and cultural experience. The author pays attention to selecting the pattern of both language problem solving and future development direction: movement “forward” into the past or gradual through difficult, making ways into the future. This is the choice between two poles — not between Russia and the West (this contraposition is perfunctory and inaccurate), but between Little Russian and Ukrainian mentality.

In the conclusions the author emphasized the changes in the attitude to the Ukrainian language and language problems, which the Ukrainian language, linguistic situation and society have been experienced for the last 20 years. Asserting Ukrainian language rights — that has found its realization in teaching children in native language or speaking and writing in state language in the spheres of official communication — is the reality of new Ukraine.

Key words: Ukrainian independence, new communication spheres, Ukrainian mentality, Ukrainian historic and cultural experience.